
BIBLIOTHECARIS OF DOCUMENTALIST? I&D-PROFESSIONAL!!

Guy DELSAUT

Bestuurder, Belgische Vereniging voor Documentatie (ABD-BVD)¹

Met de medewerking van de Raad van Bestuur van de ABD-BVD²

Vertaald door Dominique Vanpée, Bestuurder, Belgische Vereniging voor Documentatie (ABD-BVD)

Dit artikel is de vertaling van het artikel *Bibliothécaire ou documentaliste ? Des professionnels de l'I&D !* dat reeds gepubliceerd werd in *Lectures*, n° 183 (janvier 2014). Het wordt hier weergegeven dankzij de vriendelijke toelating van de Service de la Lecture publique de la Communauté française de Belgique.

Met de evolutie van technologieën zijn de beroepen van bibliothecarissen en documentalisten veranderd en erg divers geworden, waarbij er steeds meer ruimte kwam voor het beroep van informatie- en documentatieprofessional. Dit artikel probeert deze hele diversiteit te duiden. Die diversiteit maakt ook de rijkdom van ons beroep uit, of het nu gaat over functietitels, over plaatsen het uitgeoefend wordt, het publiek waar de professional zich tot wendt, de taken die hij vervult of over de talrijke noodzakelijke competenties. Opperbest een functie die in de eerste plaats een dienst verleent aan een publiek, in een maatschappij waarin informatie alom tegenwoordig is. De wereld evolueert, ons beroep ook...

In ons vakgebied bestaat er reeds lang een terugkerende vraag: "En u, bent u bibliothecaris of documentalist?" Voorwaar heeft men de gewoonte om de twee beroepen tegenover elkaar te stellen ofschoon ze uit dezelfde studies voortvloeien. Gezien de evolutie binnen het metier is de vraag die zich vandaag stelt: is men nog of bibliothecaris of documentalist? Of is men een amalgaam van beide beroepen? Of ronduit: bestaan deze beroepen nog echt? Laten we proberen wat te verduidelijken...

Poging tot definitie

In het denken van het grote publiek moet de bibliothecaresse een vrouw zijn van een zekere leeftijd (eigenlijk op leeftijd) die in een openbare bibliotheek werkt. Haar voornaamste missie bestaat erin om boeken te rangschikken in de rekken op een manier die zij enkel kent. Zij beschikt tevens over een balie die de lezers de mogelijkheid biedt om de boeken die zij uitlenen aan te geven. Tussen twee uitleningen en twee kleine ommetjes in de bibliotheek met haar kar waakt ze over de naleving van de stilte, opgelegd met grote "Stttt!!!"-halen.

De documentalist, hij, is minder gekend door het grote publiek. Voor meer belezers mensen is een documentalist meestal een man, die aan een universiteit werkt. Zijn eerste missie is informatie zoeken te midden van een stapel documenten waarvan men de afkomst niet kent. Wat doet hij daarna met de informatie? Men weet daar niet veel over. Zonder twijfel is het voor zijn persoon-

lijke nieuwsgierigheid dat hij deze literatuur doorsnuffelt op zoek naar men weet niet wat.

Natuurlijk is men ver van de werkelijkheid. Laten we kijken in de woordenboeken om te zien of zij meer kans bieden om ons te definiëren? De *Larousse* omschrijft de bibliothecaris als een "persoon verantwoordelijk voor de conservering en het ter beschikking stellen aan het publiek van een boekwerkencollectie" en de documentalist als een "professioneel van het onderzoek, de selectie, het klassement, het gebruik en de verspreiding van documenten"³. Herkennen de betrokken professionelen zich in deze definities? Zijn ze nog actueel? Wij hebben de neiging te antwoorden dat ze te eng zijn of achterhaald.

Met de hoge vlucht die de informatica en het internet nemen, zijn deze beroepen totaal veranderd. De wereld van de informatie is tevens radicaal veranderd. De informatie laat zich tegenwoordig lezen op een computer, een draagbare telefoon, een tablet. Ze laat zich beluisteren, bekijken, om het even waar, om het even wanneer. Ze komt van overal en ze kan verdwijnen net zoals ze gekomen is. De informatie heeft uiteenlopende gezichten aangenomen en met haar kunnen deze beroepen, die deel uitmaken van de informatie- en vandaag op talrijke manieren concreet ingevuld worden. Hierdoor spreken wij dus eerder van "informatie- en documentatieprofessional" of kortweg van "I&D-professional"⁴.

Een diversiteit aan functietitels

Hoewel de termen "bibliothecaris" en "documentalist" ruimschoots gebruikt blijven in hun functietitels zijn ze lang niet de enige en zijn ze ingehaald door een groot aantal andere termen, zowel in het Nederlands of Frans als in het Engels, lingua franca in tal van ondernemingen. Laten we onder andere aanhalen: "archivaris", "knowledge manager", "opdrachthouder informatiebewaking", "documentatiemedewerker", "informatiespecialist/information officer", "informatie-architect", "recordsmanager", "spécialiste de l'information", "content manager", "onderzoeker", "researcher", "documentbeheerconsulent", "document controller" en we kunnen de lijst nog tot het oneindige vervolgen en dat zonder rekening te houden met de limieten van het beroep die minder duidelijk gedefinieerd zijn⁵...

Laten we hierbij opmerken dat door zijn titel, de informatie- en documentatieprofessional niet altijd hetzelfde beheert. Inderdaad is het al lang geleden dat hij enkel een collectie (boek)werken ter beschikking stelt of dat hij enkel een documentprofessional is. Aan zijn titel alleen al ziet men dat hij zich ook inlaat met informatie, kennis (of "knowledge"), inhoud (of "content") of nog opnames ("records"). En hij beperkt zich meestal niet tot de inhoud maar houdt zich tevens met de instrumenten om die te beheren bezig. Wij zullen later terugkomen op de diversiteit van zijn werk. De diversiteit aan functietitels weerspiegelt misschien niet enkel een groot verschil aan concrete situaties, maar ook - een misvatting over het beroep langs de kant van de werkgevers, die denken dat ze een nieuwe functie uitvinden terwijl ze vooral de titel uitvinden.

Diversiteit van plaatsen

Het is trouwens zeer beperkend om te veronderstellen dat de bibliothecaris in een bibliotheek werkt en de documentalist in een documentatiecentrum. Vandaag vindt men ongeveer overal I&D-professionals: advocatenkantoren, farmaceutische bedrijven, universiteiten, niet-gouvernementele organisaties, middelbare scholen, openbare bibliotheken, internationale organisaties, headhunters, culturele instituten/instellingen, vzw's, IT-bedrijven, waarschijnlijk (ook) bij de NSA (National Security Agency), etc. Anders gezegd zowel in de openbare en semi-openbare als de privésector, zowel in de culturele als in de wetenschappelijke milieus,... Bin-

nen deze instellingen hoeven zij niet te werken in een bibliotheek of documentatiecentrum. Sommigen voeren hun beroep uit voor informatica- of communicatiedepartementen.

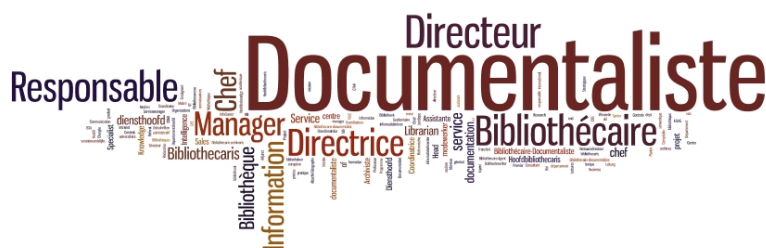

Fig. 1 : De functietitels van de ABD-BVD leden.

Publieksdiversiteit

Een verscheidenheid aan plaatsen betekent bijgevolg hier ook verschillend publiek. De openbare bibliotheek is per definitie de meest opene en heeft bijgevolg het meest diverse publiek. Aan de andere kant zal een documentatiedienst van een bedrijf een specifiekere doelgroep bedienen, waarvan de verwachtingen beter gekend zijn en meestal preciezer zijn. Deze verschillende publieksgroepen dragen trouwens zelf andere namen: "lezers", "gebruikers", misschien "klanten". Het maakt trouwens niet uit, er is één ding dat nauwelijks verandert: de I&D-professioneel oefent een dienstverlenende job uit. Hij werkt niet voor een hiërarchie die hem aanduidt wat hij moet doen maar voor een min of meer grote gemeenschap van mensen.

Takenverscheidenheid

Maar wat doen zij nu (eigenlijk)? Hoe definieert men hen? Vooreerst de taken!

Men mag zeggen dat de I&D-professionaal werkt met informatie die hij niet zelf produceert (wat hem onderscheidt van de communicatieprofessional) en dat voor zeer diverse doeleinden, onafhankelijk van de informatiedrager.

"Werken met de informatie"? De uitdrukking kan vreemd lijken. De werkzaamheden van de I&D-professionaal zijn echter zo talrijk dat deze eenvoudige uitdrukking ze allen kan (af)dekken.

Als van ouds beheert hij de informatie. Vroeger waren het vooral boeken of tijdschriften die hij aankocht, repertorieerde, organiseerde om het publiek toegang te geven tot deze informatie. Vandaag is dit werk niet verdwenen maar de informatie bestaat niet langer enkel op papier of onder schriftelijke vorm. Door zijn ervaring met boeken werd de informatieprofessional ertoe

gebracht om ook informatie te organiseren die aanwezig is op een intranet, in een elektronisch repertorium of op een website. Hij kan ook foto's, video's of geluid beheeren. Hij faciliteert aldus de informatietoegang voor het publiek.

Hij zoekt zowel informatie met als doel zijn documentair fonds te vervolledigen als op vraag van de gebruiker of om te anticiperen op diens behoefte. Het gaat er voor de I&D-professional niet enkel om informatie te vinden, hij controleert ze ook om zo betrouwbare informatie aan zijn gesprekspartner te leveren en waakt erover dat deze niet verdrinkt in de documenten. De exponentiële vermenigvuldiging van bronnen en actoren die de informatie verdelen, compliceren deze taak en maken het beroep bijzonder zinvol. Hou er rekening mee dat dit onderzoek zich niet beperkt tot de verzamelde informatie. Vandaag de dag is de samenstelling van een documentair fonds niet altijd meer een noodzaak. De I&D-professional zal de informatie zoeken waar die beschikbaar is: op het Web, in elektronische databanken of door beroep te doen op zijn netwerk.

Het gebeurt steeds vaker dat de &D-professional het werk van de gebruiker voorkauwt. Het volstaat niet meer om een lijst van documenten aan te leveren die hem kunnen interesseren, het gaat er vooral over de relevante informatie samen te vatten (waarbij natuurlijk altijd de bron vermeldend wordt). Bepaalde documentatiecentra of bibliotheken bieden hun publiek tevens analytische publicaties aan over een verscheidenheid aan onderwerpen.

Zonder papieren document beheert de I&D-professional dus documentaire hulpbronnen zoals databanken of licenties voor elektronische tijdschriften of websites). Ofschoon minder talrijk dan de documenten, zijn deze hulpbronnen meer complex om te beheeren wanneer rekening gehouden moet worden met beperkingen van technische, wettelijke (het auteursrecht is complexer) of financiële (toegang is vaak zeer duur en een abonnement opzeggen berooft de gebruikers van een zeer belangrijke hulpbron) aard

De ontwikkeling van het Web en de zeer eenvoudig te gebruiken zoekmachines geeft te denken dat iedereen nu een specialist geworden is in het zoeken van informatie. De producenten van informatieproducten hebben trouwens hun producten aangepast om er eenvoudig werktuigen van te maken, (geschikt) voor eender welke gebruiker. Niettemin is het (op)zoeken van informatie een meer complexe bezigheid dan het lijkt en zo komt de I&D-professional ertoe om opleidingen te geven. Hij begeleidt echter meer de gebruiker in zijn zoektocht naar informatie dan dat hij zelf de zoekingen voor hem doet.

In het beste geval zal deze hulp aan de gebruikers zich niet beperken tot de beschrijving van de functionaliteiten van een zoekmachine of een databank. De I&D-professional stelt meestal de regels die zijn beroep uitmaken voorop: respect voor het auteursrecht, verifiëren van de informatie door het kruisen van bronnen, oriëntering naar de meest pertinente en betrouwbare bronnen, hulp bij de omzetting van de natuurlijke taal naar de onderzoeksvraag,... Kortom, hij verzekert er zich van dat indien hij de informatieopzoeking niet meer zelf doet, de gebruiker zich bekommert over de kwaliteit van de informatie die hij vindt.

Een andere beroepsfinaliteit is het bewaren van documenten. Hier is het niet echt de informatie die ze bevatten die belangrijk is maar de documenten zelf. Die worden bewaard omwille van administratieve of wettelijke doeleinden. Het gaat erom de bewijzen dat een handeling gebeurde volgens de gevestigde procedure te vrijwaren, in een juridisch kader of voor een audit. Deze documenten hebben een levenscyclus (men spreekt van "information lifecycle management"): na een zekere tijd is het niet meer nodig om hen bij te houden. De I&D-professional begeleidt het document en maakt het bedrijf of het organisme waar hij voor werkt van het belang van de vigerende documentaire politiek bewust.

Het bewaren van deze documenten is echter dikwijls permanent wanneer ze een historische of erfgoedwaarde hebben. Het verzekeren dat deze documenten in de loop der tijd ter beschikking komen te staan van historici en onderzoekers maakt dikwijls deel uit van de rol van de I&D-professional.

De interne bedrijfs- of instellingsinformatie kan ook bijgehouden worden om de continuïteit van de werking te verzekeren, bijvoorbeeld in het geval van overplaatsing van personen of het vertrek van een medewerker. De inhoud is dus meer belangrijk dan de vorm. Kennis van wat gerealiseerd werd, draagt bij tot een efficiëntere werking. Het is om die reden dat kennisbeheer of "knowledge management" ontwikkeld werd.

Entertainment heeft tevens een belangrijke plaats ingenomen. Zo organiseren bibliotheken ook ontmoetingen of tentoonstellingen zonder de rol die zij spelen bij kinderen of de sociale rol bij de minderbedeelden uit het oog te verliezen. Op het Web of het intranet van een onderneming worden I&D-professionelen er toe gebracht om fora of sociale websitepagina's te animeren. De virtuele praktijkgemeenschappen (communities of practice - CoP(s)) hebben eveneens veel aan de I&D-professionals te danken.

Anderen werken aan informatie-instrumenten: het ontwikkelen van informatietoepassingen en in het bijzonder van deze die dienen voor het beheer van informatie of documenten, maakt van de I&D-professionals ook de ideale personen om technische ondersteuning voor de gebruikers te leveren, wanneer ze niet zelf de ontwikkeling van deze i volgen door de te ontwikkelen functionaliteiten te bepalen en deze te testen.

Tenslotte zijn er de verwante taken, die niet aan een specifiek beroep verbonden zijn, maar die een groot deel van de I&D-professionals dient te beheersen: het budgetbeheer, de onderhandeling met de leveranciers, het managen van een equipe, de promotie van zijn dienst, de interne marketing,...Inderdaad, wanneer de equipes/ploegen klein zijn dient men al snel de activiteiten van een "manager" te vervullen.

Gevarieerde competenties

Maar meer dan door de taken wordt de informatieprofessional waarschijnlijk het best gedefinieerd door zijn veelvoudige competenties. Al deze zeer verschillende taken vereisen immers gevarieerde competenties. Zodoende kan I&D-professional zich gemakkelijk aanpassen aan andere manieren van werken, andere domeinen, andere taken. Vandaag verloopt bij weinig mensen hun volledige carrière nog in één onderneming. De arbeidsmarkt is moeilijk en daardoor heeft de I&D-professional er alle belang bij om een hele waaier aan competenties te cultiveren omdat hij als starter attentie kan doen voor een chocolatier, zijn kan vervolgen bijeen internationale organisatie om er de archieven te beheeren, en deze afsluiten met het animeren van een over financiën.

Conclusies

In de informatiemaatschappij van vandaag kan men het betreuren dat de I&D-professionals niet

de plaats hebben die ze verdienen. De documentatiecentra en belangrijke bibliotheken sluiten hun deuren, de bedrijfshierstructureeringen raken vaak deze discrete personen "die hetzelfde doen als *Google*" (sic). Misschien heeft dit te maken met een beetje oubollig imago, met de kunstmatige breuk tussen bibliothecarissen en documentalisten of met onze terughoudendheid. Wat kan men doen?

Om te beginnen met het begin, laten we ervoor pleiten dat de scholen die ons vormen niet langer aan "bibliothecarissen" en "documentalisten" een diploma uitreiken maar aan "I&D-professionals". Soms kunnen woorden alles veranderen... En laten we onze discretie overboord gooien: laten we ons tonen, ons aandeel in onze organisatie in de kijker zetten. Onze diversiteit en ons aanpassingsvermogen zijn onze sterkte, maar vormen ook een troef voor onze werkgevers. Laten we tenslotte de informatie in het hart van onze organisatie brengen, want het zijn wij die het doen slaan. De informatie, dat is de macht! Laten we nieuwe ideeën aanbrengen om ons beroep te verrijken met nieuwe taken, nieuwe verantwoordelijkheden.

De limieten van het beroep zijn niet meer duidelijk omschreven... En dat is een groot voordeel: Het is aan elk van ons om zelf zijn beroep, zijn rol en zijn plaats te definiëren!

Guy Delsaut
Dominique Vanpée
Belgische Vereniging voor Documentatie
p/a Koninklijke Bibliotheek van België
Keizerslaan 4
1000 Brussel
guy.delsaut@skynet.be
dominiquevanpee@gmail.com
<http://www.abd-bvd.be>

November 2013

Noten

- ¹ Dit artikel engageert enkel de auteur en is geen weergave van de officiële houding van de ABD-BVD.
- ² De auteur bedankt in het bijzonder Christopher Boon, Sara Decoster, Didier Haas, Philippe Laurent, Vincent Maes, Helmut Masson, Arnaud Seeuws, Chantal Stanescu en Natacha Wallez voor hun getuigenissen, suggesties en herlezingen.
- ³ *Le petit Larousse illustré*. Édition 2011. Larousse, 2010. Vertaling Dominique Vanpée.
- ⁴ Wij gebruiken de mannelijke vorm in dit artikel omwille van het gemak maar "de professioneel" vertegenwoordigt zowel de mannen als de vrouwen die het beroep uitoefenen.

- ⁵ Zie de *Cartographie des métiers* opgesteld door de ADBS in 2013: <<http://www.adbs.fr/carte-metiers-adbs-2013-132079.htm>> (geraadpleegd op 16 oktober 2013).